

Drobná keramická plastika ve středověku

Nejstarší doklady drobné keramické plastiky ve středověku jsou datovány do 13. Století, samotný vrchol produkce však nastává až v průběhu 14. a 15. století. K samotné výrobě plastiky se používala jemně plavená hlína – jíl, jelikož je mnohem lépe tvárnější, barva jílu přímo souvisí s kvalitou a jemností hmoty, čím je hmota zrnitější, tím je barva hmoty tmavší. Nejčastěji se objevuje bílý jíl – kaolin (Pfeiffenton - Německo), především na neglazovaných figurkách, ale i jíl šedé, žluté nebo načervenalé barvy. Výška figurek zpravidla nepřesahuje velikost 10 cm, tvarování figurek se provádělo nejdříve ručně, později se však začaly používat jednoduché či dvojdílné formy, ty se používaly pouze v případě, kdy byla u plastické figurky tvarovaná i zadní část. Většina figurek má v sobě umístěn kruhový otvor, který patrně sloužil, jako pomůcka při hraní, mohl do něj být umístěn dřevěný kolík, nebo připevněna podložka, u některých plastických figurek se nachází více otvorů, díky kterým mohl být provlečen provázek, a hračka mohla být zavěšena. K výzdobě plastických figurek se využívala rytá, důlkovaná výzdoba, ale i klasické barvení a glazování.

Drobné keramické plastiky jsou nejčastěji interpretovány jako hračky, divadelní loutky či jako předměty náboženského charakteru.

Základní rozdělení:

Podle základních tvarů a typů ji můžeme rozdělit na následující skupiny:

- 1) Lidská figurální (antropomorfní) plastika
- 2) Zvířecí (zoomorfní) a jezdecká plastika
- 3) Zvukové hračky – štěrchátka

1) Lidská figurální plastika:

Jedná se o skupinu s největším zastoupením nálezů, nejčastěji se vyráběly za pomoci jednoduché, výjimečně dvojdílné formy. Otvor, většinou kruhového nebo oválného průřezu, prochází středem plastiky.

a) Tzv. panenky - plastiky, znázorňující ženské postavy v plášti nebo v šatech a s čepcem – kruselerem na hlavě.

Konkrétní nálezy:

Čechy a Morava:

Kroměříž - Milíčovo náměstí: 14. – 15. století:

Torzo ženské postavy v plášti, byla nalezena spolu s plastikou koníčka. Byla vyrobena z jemně plavené kaolínové hlíny, šedobílé barvy, pomocí jednoduché formy, nakonec byla pokryta žlutou glazurou. V podstavě plastiky se nachází malý otvor pro umístění dřívka.

Kroměříž - Ulice Vodní a Ztracená – 14. – 15. století :

V odpadní jímce byly nalezeny fragmenty dvou ženských postav ve světských šatech.

Určice: 14. – 15. století

Fragment ženské postavy, z níž se výjimečně zachovala horní část s hlavičkou panenky.

Německo – Norimberk: 14. – 15. století:

Ženské figury v šatech a s kruselerem na hlavě, jsou nejčastěji vyrobeny z bílého jílu – kaolinu.

b) figurky s kruhově tvarovanou náručí:

Jediný nález tohoto druhu pochází z Norimberku (Německo), jedná se shodnou figurku ženy v šatech a s kruselerem na hlavě, s tím rozdílem, že uprostřed figurky se nachází mělký žlábek, kruhového tvaru, do kterého se zřejmě umísťovala mince, nález je datován do 14. – 15. století. Zřejmě se mohlo se jednat o kmotrovský dar do kolébky novorozeněte.

c) Sochy mníšků v plášti a s kapucí:

Obec Rohozov – 14. – 15. století:

Plastika představuje muže v kápi a sepnatýma rukama před obličejem, ruce byly vyrobeny zvlášť a přilepeny až k hotovému trupu. K výrobě byl použit jíl světle hnědé až okrové barvy, povrch je hlazený, figurka byla vyrobena ručně bez použití formy, výška figurky je 3,8 cm.

Mstěnice – 1. pol. 14. Století :

Fragment plastiky muže v plášti, pokrytá žlutohnědou glazurou.

2) Zvířecí a jezdecká plastika:

Objevuje se ztvárnění rozličných zvířat např. lišky, psy, srnci, ale i mýtická zvířata jako například draci. V největším zastoupení se nacházejí plastiky koníčků. Na Moravě bylo nalezeno 100 ks, většinu z nich tvoří fragmenty. Jezdecká plastika představuje spojení plastiky koníčků a lidské figurální plastiky, třídění plastik koníčků na základě umístění otvoru, na tom zda byla použita jednodílná či dvojdílná forma a zda se jedná o plastiku s jezdcem či bez, vypracovala V. Hoffmanová. Otvor neměl žádnou technologickou funkci, ale patrně se do něj umísťovala podložka nebo napodobenina dřevce a sloužil jako pomůcka při hraní, díky dobovým ikonografiím (především z raného novověku) víme, že sloužil při hře se dvěma jezdci s dřevci naproti sobě, představující stolní turnajové klání. Plastiky koníčků jsou zdobeny např. rytím znázorňující sedlo, hřívů, či řemení postroje, nebo malováním, pokrytím barevné glazury.

Nejvíce těchto figurek pochází z městského prostředí (Brno, Opava, Olomouc), kde byl bohatý obchodní ruch – trhy a jarmarky.

Typologie podle V. Hoffmanové:

1. Ručně modelovaní keramičtí koníčci (vyrobení z volné ruky) bez otvoru
2. Ručně modelovaní keramičtí koníčci s otvorem vespod
3. Ručně modelovaní keramičtí koníčci s otvorem vpředu
4. Ručně modelovaní keramičtí koníčci s otvorem ze strany
5. Ručně modelovaní keramičtí koníčci s jezdcem (jezdecké plastiky na koni) s otvorem vespod
6. Ručně modelovaní keramičtí koníčci s jezdcem (jezdecké plastiky na koni) bez otvoru
7. Ručně modelované keramické jezdecké plastiky bez koně
8. Příklad keramické jezdecké plastiky na koni částečně modelované pomocí formy
9. Keramické jezdecké plastiky na koni modelované pomocí dvoudílné formy
10. Plastiky koníčka ze dřeva

a) Plastiky koníčků – konkrétní nálezy:

Brno:

Josefská ulice - 13. století:

Plastika koníčka s mohutným sedlem. Dále byla na Josefské ulici objevena také jezdecká plastika pokrytá zelenožlutou glazurou a datována do 15. století.

Koliště - 13. a 1. pol. 14. Století: 13. – 1. pol. 14. Století :

Fragment ručně tvarovaného, neglazovaného koníka, zdobeného pruhy červené barvy, patrně znázorňující jeho výstroj.

Uherské Hradiště - 13. – 14. století:

Fragment ručně tvarovaného, neglazovaného koníka, zdobeného důlkováním – řady vpichů, představující ohlávku a postroj koně.

Další nálezy plastiky koníčků – Jevíčko, Opava – Horní náměstí, Olomouc, Ostrava – Masarykovo náměstí, Brno – Koblížná, Brno – Obřany, Moravská Třebová.

b) Jezdecká plastika – Nálezy:

Zaniklá ves Konůvky – neglazovaná jezdecká plastika s bílého jílu - kaolinu

Brno - Pekařská, Uherské Hradiště a Olomouc: Nálezy fragmentů jezdeckých plastik s lopatovitými rukama na šíji koníka, které sloužily k připevnění jezdce ke koni. Objevují se nejčastěji na bílých, kaolinových figurkách.

Další nálezy jezdecké plastiky: Mladěč, Norimberk

3) Zvukové hračky – štěrchátka:

Jedná se o uzavřené nádoby, či duté, hliněné figurky ptáčků s chřestícím obsahem uvnitř.

Konkrétní nálezy:

Milevsko – 14. – 15. Století:

Nález plastiky ve tvaru ptáčka. Byla vyrobena z jílu, šedohnědé barvy, ručně bez použití formy. Hlavička byla odlomena, ale tělo je zdobeno vrypy a rytými liniemi, představující peří a křídla. Na hřbetu figurky se nachází dva kruhové otvory, které patrně sloužily k protažení provázku a k jeho zavěšení.

Sezimovo Ústí - 2. pol. 14. století:

Nálezy tří kusů drobné plastiky ve tvaru ptáčků, dvě z nich sloužila patrně jako chřestítka, třetí z nich sloužila jako plastická výzdoba pokličky.

Použitá literatura:

Z. Měchurová, Funde der kleinen mittelaltreliehen Plastik auf dem Gebiet Tschechischen Schlesiens, Archeol. rozhledy 46, 1994, s. 618 – 626.

Chybová, Helena 2009: Kroměříž zmizelá a znovu objevená aneb historie ukrytá pod dlažbou města. Kroměříž, s. 115 – 168.

Měchurová, Zdeňka 2010b: Středověký svět dětí a her v archeologických pramenech, AH 35, s.95–107.

Měchurová, Zdeňka 2009: Drobná středověká plastika koníčka na Moravě. Úvahy a postřehy. AH 34, s. 173–187

